



Oğuz Şimşek

<https://orcid.org/0000-0002-9749-5104>

Associate Professor, Iğdir University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Geography, Türkiye, oguzsimsek76@hotmail.com

### Atıf Künyesi | Citation Info

Şimşek, O. (2024). Türkiye’de İdari Coğrafya Değişiklikleri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (6), 4438-4471.

## Türkiye’de İdari Coğrafya Değişiklikleri

### Öz

Bu çalışma, Türkiye’de İl (Vilayet) sayıları ve sınırlarında yapılan değişikliklerin arka planını açıklayarak analize tabi tutmaktadır. Bu çerçevede ilk olarak, Osmanlı İmparatorluğu’ndan miras kalan mülki idare yapısına göz atılmıştır. Ardından cumhuriyet dönemindeki il sayıları ve sınırlarındaki değişikliklere yer verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde ve cumhuriyetin ilanından bu yana mülki idarenin merkezi ve taşra örgütlenmesinde, hem dünyada, hem de ülkemizin içinde bulunduğu siyasi, askeri ve iktisadi şartlar göz önünde tutularak değişikliklerin yapıldığı görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu yıllarda bazı iller coğrafi konum, iktisadi durum ve güvenlik gerekçesi gibi şartlar dikkate alınarak komşu olduğu il ile birleştirilerek sayı azaltılmıştır. Ancak daha sonraki yıllarda çeşitli gerekçeler ile bazı ilçeler tekrar il statüsüne yükseltilmiş ve sayı artırılmıştır. Değişik dönemlerde kabul edilen anayasa, kanun ve kararnamelerle gerekçeler ortaya konulmuştur. 20. Yüzyılın son çeyreğinde il sayısı 81 yapılmıştır. Bu sayının değişmesi söz konusu olabilir.

**Anahtar Kelimeler:** Siyasi Coğrafya, Mülki İdare, İdari Yapı, Coğrafi Taksimat

## Administrative Geography Changes in Turkey

### Abstract

This study explains and analyses the background of the changes in the number and boundaries of provinces (Vilayet) in Turkey. In this framework, firstly, the administrative structure inherited from the Ottoman Empire is analysed. Then, the changes in the number and boundaries of provinces in the republican period are analysed. It is observed that changes have been made in the central and provincial organisation of the provincial administration during the Ottoman Empire and since the proclamation of the republic, taking into account the political, military and economic conditions both in the world and in Turkey. In the years when the Republic of Turkey was founded, some provinces were merged with

*neighbouring provinces in order to reduce the number of provinces by taking into account geographical location, economic situation and security reasons. However, in the following years, some districts were raised to the status of provinces again for various reasons and the number was increased. The justifications were put forward by constitutions, laws and decrees adopted in different periods. In the last quarter of the 20th century, the number of provinces was increased to 81. This number may be subject to change.*

**Keywords:** *Political Geography, Local Administration, Administrative Structure, Geographical Division*

## Giriş

Yönetim biçimi ne olursa olsun merkezi idare başkentlerde yer alır. Merkezi idarenin sunduğu hizmetlerden eşit şartlarda yararlanılması, kamu hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve her bir vatandaşa ulaşılabilmesi için taşra teşkilatlarına ihtiyaç vardır. Söz konusu örgütlenme “federal” veya “üniter” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Kalabalık, 1999, s. 64). Federal sistemde yerel yönetimler oldukça güçlü olduğu için merkezî idare, taşrada standart bir yapı kurmamaktadır (Öztürk, 1992, s. 66). Bu durumda kamu kurum ve kuruluşları taşrada ihtiyaca göre örgütlenen işlevsel bir sistem görüntüsü sergilemektedir (Apan, 2014, s. 38). Üniter sistemlerde ise içerisinde valilik modeli bulunan ve devletin toprak üzerindeki örgütlenmesinin bölümleri olarak nitelendirilebilecek bir “mülki idare” sistemi bulunmaktadır (Karasu, 2015, s. 348). Sistem içerisinde yer alan birimlerin sayısının artması süreci “mülki idarileşme” olarak adlandırılmaktadır (Çakır, 2020, s. 279). Bu süreç çerçevesinde ortaya çıkan yetki alanı ve sınırlarını belirlemek için “mülki idare taksimatı” tabiri kullanılmaktadır.

Kuruluşundan itibaren üniter devlet olarak örgütlenen Türkiye Cumhuriyeti, bu özelliğinin bir sonucu olarak “mülki idare” sistemine sahiptir. Türkiye’deki mülki idare taksimatına bakıldığında, 1921 ve 1924 Anayasalarında “vilayet, kaza ve nahiye” şeklinde bir bölümlenmenin olduğu görülmektedir. 1945’te anayasanın Türkçeleştirilmesi çabalarının bir sonucu olarak bu bölümlenme “il, ilçe ve bucak” adını almıştır. 1961 ve 1982 Anayasalarında ise yalnızca “il”e yer verilmiş ve illerin de diğer kademeli bölümlere ayrıldığı belirtilmiştir. Bu metinlerde ismi zikredilmeyen diğer bölümlerden biri “ilçe” diğeri ise 2014 yılında yürürlükten kaldırılan “bucak”tır.<sup>1</sup> Günümüzde mülki idare taksimatı çerçevesinde iki bölüm bulunmaktadır; İl ve ilçe.

---

<sup>1</sup>Bucak Yönetimi; 06.03.2008 tarih ve 5747 Numaralı “Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” (Değişiklik 10.09.2014 6552/129 md) . Tüm illerde bucaklar kaldırılmıştır. Kaldırılan bucaklara bağlı belde ve köyler, bucağın bağlı olduğu idari birime bağlanmıştır.

Türkiye’de iller, “birden fazla ilçenin bir araya gelmesiyle oluşan valilikler ile bu makama bağlı diğer kadrolardan oluşur. Böylece iller, en büyük mülki idare birimleridir”. Yalın olarak “il” şeklindeki yazılım ve söylemin ilin yönetim merkezliğini yapan şehri değil, bir idari bölgeyi ifade etmektedir (Özçağlar, 2005, s. 22). 1921 Anayasası’nın 10. Maddesi, 1924 Anayasası’nın 89, 90 ve 91. maddelerinde il olma koşulları “coğrafi durum” ve “iktisadi koşullar” olarak sıralanmıştır. 1961 Anayasası’nın 115. ve 1982 Anayasası’nın 126. maddesinde bunlara ek olarak “kamu hizmetinin gerekleri” ifadesine de yer verilmiştir.

Araştırmanın birinci bölümünde, Türkiye Cumhuriyeti “mülki idaresi” kavramının daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla Osmanlı İmparatorluğu’ndan miras aldığımız mülki idare yapısını kronolojik olarak ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Kurtuluş Savaşı yılları, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışı ve Teşkilatı Esasiye Kanunlarından (1921-1924) bu yana mülki idare sistemine kronolojik bir şekilde yer verilmiştir.

### **1- Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşundan Teşkilâtı Esasiye Kadar Vilayet Yönetimi ve Sayısı**

Osmanlı devletinin ilk dönemlerinden, Bağımsız Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerinin atıldığı 1921 yılında ilan edilen Teşkilatı Esasi’ye (İlk Anayasa) kadar olan dönemi ele almak daha yerinde olacaktır.

Türkiye’de mülki idarenin kökleri, Osmanlı’nın henüz bir beylik olduğu zamanlara dek uzanmaktadır (Çolak & Çolak, 2023, s. 4). Söz konusu dönemdeki örgütlenmeye bakıldığında, merkezde bir hünkâr alanı ile beyin oğullarının idaresine bırakılan, birbirinden ayrılmış farklı alanlar görülmekte ve bunlar “sancak”<sup>2</sup> sözcüğüyle anılmaktadır. Sancak, hükümdardan iktidar simgesi olarak sancak almış askerî bir vali olan sancakbeyinin emrindeki idare birimidir.

Osmanlı Devletinin kurucusu Osman Bey zamanında fethedilen yerler, belirlenmiş bölgelere ayrılarak sancak adı altında oğullarına ve beylerine (komutanlarına) verilmeye başlanmıştır. Böylece devletin/beyliğin temelini oluşturan sancak birimi; fetih karşılığı olarak verilen bu yerler ne kadar geniş olursa olsun “sancak” sayılmıştır (Görelî, 1945, s. 147).

Başlangıçta askeri örgütlenmeye bağlı olarak ülke, “*sancak*” ya da “*liva*” adı verilen bölümlere ayrılırken, devlet genişledikçe taşra yönetiminde değişiklikler yapılmıştır (Sencer, 1984, s. 27). 1361’den sonra, özellikle Rumeli’deki fetihlerin artması, sancaklar üzerinde

---

<sup>2</sup> “Sançmak” eyleminden türeyen ve Türkçe olan bu sözcüğün çeşitli anlamları bulunmaktadır. Sancak; 1. Bayrak, livâ. 2. Çoğunlukla askeri birliklere verilen yazı işlemeli kenarları saçaklı ve gönderli bayrak 3. Osmanlı yönetim teşkilatında illerle ilçeler arasında yer alan yönetim bölümü, mutasarrıflık 4. Gemilerin sağ yanı (Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, 1998, s. 1903).

kontrolü gerekli kılmış; Sancak idari biriminden daha geniş olan ve birkaç sancağın bir araya geldiği *eyalet*<sup>3</sup> sistemi oluşturulmuştur. I. Murad (1362) tahta geçtikten sonra 1362 yılında “Rumeli Beylerbeyliğine” lalası Şahin Paşa’yı tayin etmiştir (Kartal, 2013, s. 3; Özcan, 2003, s. 77). Böylece klasik Osmanlı yönetiminde eyalet bir üst örgütlenmeden çok, kontrolcü ve koordinatör fonksiyonlu bir birim olarak doğmuş ve idaresi beylerbeyine verilmiştir. Daha sonra, 1393’te, I. Bayezid, “Anadolu Beylerbeyliğini” teşkil etmiştir. XV. ve XVI. yüzyıllarda sancağın idari teşkilat ve kamu hizmetleri bakımından temel birim olma özelliği devam etse de yeni fethedilip kurulan sancaklar birleştirilerek eyaletler oluşturulmuş ve başlarına “beylerbeyi” tayin edilmiştir (Ortaylı, 2008, s. 252).

1413’te Amasya ve Sivas bölgesini kapsayan “Rum Beylerbeyliği” kurulmuştur. Osmanlı devletinin 1467 yılında Karamanoğulları’nı idaresi altına alarak “Karaman Beylerbeyliği”ni teşkil etmesiyle, beylerbeyliklerin sayısı dörde çıkmıştır. Bu son iki beylerbeyliğinin teşkiliyle beylerbeylik terimi tamamen bölgesel bir anlam kazanmıştır (Göyünç, 1999, s. 77; Şahin, 2003, s. 234). Uzun süre bu dört beylerbeylik ile devam eden idari düzen, I. Selim’in Çaldıran Savaşı’nı kazanmasına müteakiben Doğu Anadolu’daki birçok merkez Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir. Daha sonra çıkılan Memlûk Seferi sonucunda Halep, Şam ve Mısır’ın ele geçirilmesi yeni beylerbeyliklerin kurulmasını gerektirmiştir. Buna istinaden 1515’te Diyarbakir, 1517-1520 yılları arasında ise Şam ve Mısır Beylerbeylikleri kurulmuştur (Kılıç, 2002, s. 887). 1520’de 6 olan eyalet sayısı, Kanuni’nin ölümünde (1566’da) 16’ya, 1610’da ise 32’ye ulaşmıştır (Ortaylı, 2008, s. 252). Beylerbeyliklerin sayısı arttığı gibi bunlara bağlı sancak sayısı da artmıştır.

I. Ahmed zamanında hazine kethüdâsı olan Ayn Ali Afendi’nin 1607’de Osmanlı toprak düzeni, maliyesi ve kanunları hakkında kaleme aldığı *Kavânîn-i Âl-i Osmân der Hulâsa-i Mezâmîn-i Defter-i Dîvân* adlı eserinde, İmparatorlukta 27 eyaletin varlığından bahsetmektedir (Tönük, 1945. s. 59), (Tablo 1).

**Tablo 1. 1607 Yılında Ayn Ali Efendi’nin Eserine Göre Osmanlı İmparatorluğundaki Eyaletler** (Tönük, 1945).

Sıra	Eyalet
	İstanbul
1	Rumeli Eyaleti
2	Bosna Eyaleti
3	Temeşvar Eyaleti

<sup>3</sup> Eyalet: 1. Çoğunlukla valilerce yönetilen ve yönetim bakımından bir tür bağımsızlığı olan yönetim bölgesi. 2. Osmanlı Devleti’nde en büyük sivil veya askerî yönetim bölgesi (Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, 1998, s. 748).

4	Budin Eyaleti
5	<b>Anadolu Eyaleti</b>
6	<b>Karaman Eyaleti</b>
7	Cezayir Bahrisefid Eyaleti
8	Kıbrıs Eyaleti
9	Zülkadiriye Eyaleti
10	<b>Erzurum Eyaleti</b>
11	Şam Eyaleti
12	Trablusgarp Eyaleti
13	Halep Eyaleti
14	Rakka Eyaleti
15	<b>Kars Eyaleti</b>
16	<b>Çıldır Eyaleti</b>
17	<b>Trabzon Eyaleti</b>
18	Kefe Eyaleti
19	Musul Eyaleti
20	<b>Diyarbakir Eyaleti</b>
21	<b>Van Eyaleti</b>
22	Bağdat Eyaleti
23	Basra Eyaleti
24	Lahsa Eyaleti
25	Yemen Eyaleti
26	Habeş Eyaleti
27	Mısır Eyaleti

II. Selim ve III. Murad döneminde beylerbeyliklerinin sayısı otuz beşi bulmuştur (Göyünç, 1999, s. 77-78). Beylerbeyi ilk dönemlerde askerî amir iken zamanla idarî/mülkî amir konumuna da gelmiştir. Böylece eyaletleri altındaki sancakların da en üst yöneticisi oldular. Dolayısıyla eyalet teşkilatı XVI. yüzyılda klasik şeklini almıştır (Ünal, 2007, s. 216). Osmanlı İmparatorluğu'nun, hâkimiyeti altına aldığı yerlerde, mutlak bir merkezîyetçilik fikrinden tamamıyla uzak bir düşünce ile ele geçirilen bölgelerin özelliklerine göre çeşitli idare tarzları uyguladıkları bilinmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak, Osmanlı idari teşkilatının en karakteristik taksimatı olan eyaletlerin yanı başında “hükûmet” adını taşıyan fakat beylerbeyliklere bağlı olan irsî bir nevi sancakbeylikleri (mütesellimlik) ile himâye altında olup devlete vergi veren hanlık, ayanlık ve voyvodalıklar da bulunmaktaydı (Turan, 1961, s. 201). Osmanlı Devleti'ne bağlı hanlıklar, emirlikler, voyvodalıklar, meliklikler ve kaptanlıklar da

idari taksimat açısından eyaletlere eş değer olarak nitelendirilebilirler (Kılıç, 2002, s. 887). Toprakların ve idari yönetim sisteminin genişlemesi ve çeşitlenmesi, halk ile yöneticiler arasında zamanla kopukluklara ve devletin temelini oluşturan taşra ile merkez arasında iletişim eksikliklerine neden olmuştur. Bu durumun olumsuz sonuçları; ekonomi, adalet, orduda disiplin gibi birçok alanda yozlaşmalara, huzursuzlukların artmasına yol açmıştır. Diğer taraftan bu dönemde, Avrupa ülkelerinin geniş toprak kazanımlarını sağlayan coğrafi keşifler ve sömürgecilik faaliyetlerinin takip edilememesi, teknik alanda ilerlemeler karşısında yetersiz kalınması ve bunların seviyesine ulaşamaması, Avrupa’da başlayan milliyetçilik hareketleri, ülke yönetimini oldukça sıkıntıya sokmaktaydı.

Fransız ihtilalinin başladığı yılda (1789) tahta geçen III. Selim, henüz şehzadeyken kafasında planladığı çeşitli alanlarda reformlar yaparak çağın gereği olan yenilikleri getirmek ve bozulan düzeni tesis etmek için önlemler almak zorunda kaldı. Ancak alınan önlemler bozulmuş olan disiplini yeniden korumaya yönelikti. Nitekim ülke yönetiminde ve idarecileri üzerinde köklü önlemler alınmadan, şeklen yapılmak istenen düzeltmeler kâğıt üzerinde kalacaktı. Gerçekten de öyle oldu. Vali, mutasarrıf, mütesellim, voyvoda, ayan gibi yönetimin en üst basamağından en alt basamağa kadar görev alanlar eski alışkanlıklarını bırakmadılar (Kaya Kılıç, 1995, s. 2). Onun yerine geçen II. Mahmut, gerek iç, gerekse dış koşulların hiç de iyi olmadığı bir dönemde yönetimi ele almak zorunda kalmıştır.

II. Mahmut döneminde yapılan önemli yeniliklerle Osmanlı toplumunun çağdaştırılması amaçlanmaktaydı. Önemli bir sorun haline gelen Yeniçeri Ocağı kaldırılmıştı. Kaldırıldıktan sonra, her alanda yeni düzenlemeler yapılmaya başlandı. Ülke yönetiminde de önemli değişiklikler yapılmaktaydı. “*Muhtarlık*” örgütünün kurulması, ayanlığın kaldırılması, “*Redif*”<sup>4</sup> teşkilatının kurulması gibi büyük değişikliklerle İmparatorluk yeni bir yapıya kavuşturulmuştu (Bolat, 2000, s. 13-54; Çadircı, 1963, s. 63-75). 1836’da “Müşirliklerin” kurulması ile de klasik idari yapı baştan sona değiştirilmişti. Buna göre sancakların birkaçı birleştirilerek oraların askeri, mülki ve mali işleri bir müşirin idaresine verildi (Tönük, 1945, s. 91). II. Mahmut döneminde başlayan (1836) merkezîyetçilik politikası doğrultusunda yeniden yapılanma süreci başlamış, onun yerine genç yaşta padişah olan Abdülmecit padişahlık süresince, 3 Kasım 1839’da ilan edilen “Gülhane Hatt-ı Hümayunu” ile bunları devam ettirmiştir.

Gülhane Hattı’nın devlet anlayışımızda ve devlet idaresinde modernleşmenin hakiki başlangıcı ve temeli olduğuna şüphe yoktur (İnalcık, 1968, s. 603). Osmanlı taşra idaresinde

---

<sup>4</sup> II. Mahmut döneminde kurulan askeri teşkilat.

Tanzimat'ın ilanının ardından da günümüz idari sisteminin temellerinin atıldığı bir dizi yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Tanzimat devrinin ilk yıllarında Osmanlı imparatorluğu mülkî taksimat yönünden eyalet ve livalara (sancak) taksim edilmiş bulunmaktaydı. Bu dönemde Avrupa'da, Asya'da ve Afrika'da mevcut eyalet ve livaların isimleri aşağıdaki tabloda gösterildiği gibiydi (Karal, 2007, s. 127), (Tablo 2).

*Tablo 2. Tanzimat Devrinin İlk Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu Eyalet ve Livaları* (Karal, 2007).

Sıra	Eyalet	Liva (Sancak)
	İstanbul	
1	Edirne	Edirne, Dört şehir livası "Çatalca, Büyük Çekmece, "Küçük Çekmece, Terkoz", Tekirdağ Gelibolu Flibe, İslimiye
2	Sibstre	Silistre-Varna
3	Buğdan	
4	Eflâk	
5	Vidin	Vidin-Tırnova
6	Niş	Niş-Sofya-Samakov-Köstendil
7	Üsküp	Pirzeren-Priştine
8	Sırbistan	
9	"Belgrad kalesi"	
10	Bosna	Bosna-Hersek-İzvornik-Kliss
11	Rumeli "Arnavutluk ve Makedonya"	Manastır-İşkodra-Ohri-Kesriye
12	Yanya (Epir)	Yanya-Berat-Ergiri-Preveze
13	Selanik	Selânik-Tırhala-Serez-Drama
14	Cezair-i Bahri Sefid	Rodos-Bozcaada-Limni-Midilli-Sakız-Kıbrız.
15	Girit	Hanya-Resmo-Kandiya
16	Kastamonu	Kastamoni-Kocaili-Bolu-Sinop-Viranşehir.
17	Hüdavendigâr	Bursa-Karahisar-Kütahya-Bilecik-Erdek-Biça-Karasi-Ayvalık
18	Aydın	Aydın-Saruhan-Salihli-Menteşe-Denizli
19	Karaman	Karaman-Hamit-Teke-İçel-Alaiye-Konya-Niğde
20	Adana	Adana-Tarsus-Bilan-Karahisar-Nallu-Uzeyir-Maraş
21	Bozok	Bozok-Kayseri-Ankara-Kengari
22	Sivas	Sivas-Amasya-Divriki-Yen İli
23	Trabzon	Trabzon-Karahisar Şarki-Çarmık-Ünye-Gümüşhane-Ordu
24	Erzurum	Erzurum-Çıldır-Kars-Bayazıt-Dersim
25	Musul	Musul

26	Kürdistan	Diyarbakır-Muş-Van-Hakkâri-Cizre
27	Harput	Harput-Malatya-Bihisni-Maden
28	Halep	Halep-Raka-Ayıntap-Kilis
29	Sayda	Sayda-Akkâ-Nablus-Kudüs-Trablus-Şam (Tripoli-Suriye) Cebel-Lazkiye-Beyşehir
30	Şam (Suriye)	Şam Şerif-Humus-Hama-Hacilyevm
31	Bağdad	Bağdad-Süleymaniye-Köy sancak-Kerkük-Basra
32	Habeş	Cidde-Yemen
33	Mısır	12 Liva
34	Trablus-Garb	4 Liva
35	Tunus	....

Bu tabloya göre Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa topraklarında; 15 eyalet 42 liva, Asya topraklarında 17 eyalet 83 liva, Afrika topraklarında da üç eyalet 17 liva vardı. Eyaletlerin toplam sayısı 35, livaların 142 ve tabloya yazılmamış olmakla beraber kazaların sayısı 1320 idi. Bu eyaletlerden, Eflâk ve Buğdan, Sırbistan ve Mısır muhtar (özerk), Tunus ile Trablus Garb da yarı muhtar idiler. İstanbul'un idaresi de bir özellik taşımakta idi (Karal, 2007, s. 129). Gülhâne Hatt-ı Hümayunu'nu izleyen 1840 yılı, yeniliklerin uygulandığı yıl olmuştur. Yenilikler öncelikle belirli bölgelerden başlayarak yapılmıştır. Uygulama bölgesindeki eyaletlerin sınırlarında değişiklikler yapılarak işe başlanılmıştır. Bazı sancaklar bağlı buldukları eyaletlerden alınarak yeni eyaletler oluşturuldu.

Bu dönemde idari taksimatta yapılan ilk değişiklik, 1842 yılında sancak ile köy arasına "kaza" idari biriminin kurulmasıdır. Yeni kurulan bu idari birimde yönetici kaza müdürü idi. Yapılan düzenlemeye göre idari taksimat ve yöneticiler şu şekildeydi. *Eyalet (Vali/Müşir), Sancak (Kaymakam) ve Kaza (Müdür)*.

Osmanlı İmparatorluğunda eyalet sınırlarında ve livaların bağlı bulunduğu eyaletlerde sürekli bir değişikliğin olduğu, dönemin salnamelerde görülmektedir. Nitekim 1846 yılında yayınlanan ilk Devlet Salnamesi'ne göre 39 eyalet, bunlara bağlı 76 liva bulunmaktadır (Tönük, 1945, s.109), (Tablo 3).

**Tablo 3. İlk Defa 1846 Yılında Neşredilmiş Devlet Salnamesine Göre Mevcut Eyalet ve Livalar** (Tönük, 1945).

Sıra	Eyalet	Liva
	<b>İstanbul</b>	<b>Silivri</b>
1	<b>Edirne</b>	<b>Viza, Kırkkilise, Gelibolu, Filibe</b>
2	Silistre	Varna, Tırnova
3	Buğdan	



4	Eflak	
5	Vidin	İslimye
6	Niş	Sofya, Somako, Küntendil
7	Üsküp	Prizen, Priştine
8	Belgrad	
9	Sırp	
10	Bosna	Hersek, İznorvik
11	Rumeli	İskenderiye, Ohri, Kesriye
12	Yanya	Berat, Ergiri
13	Selanik	Tırhala, Siroz, Drama
14	Cezayirbahrisefid	<b>Bozcaada</b> , Limni, Midilli, Sakız, Sisam, Beylik, İstanköy, Rodos, Kıbrıs
15	Girit	Kandiye, Resmo
16	<b>Kastamonu</b>	<b>Kocaeli, Bolu, Viranşehir, Sinop</b>
17	<b>Ankara</b>	<b>Kengiri</b>
18	<b>Hüdavendigâr</b>	<b>Karahisarısahip, Kütahya, Bilecik, Erdek, Biga</b>
19	<b>Saruhan</b>	<b>Karesi, Ayvalık, Sığla</b>
20	<b>Aydın</b>	<b>Denizli, Mentеше</b>
21	<b>Karaman</b>	<b>Hamid, Teke, Alaiye, İçel, Nevşehir</b>
22	<b>Adana</b>	<b>Tarsus, Uzeyr</b>
23	<b>Maraş</b>	
24	<b>Bozok</b>	<b>Kayseriye</b>
25	<b>Sivas</b>	<b>Amasya, Divriği</b>
26	<b>Trabzon</b>	<b>Karahisari Şarki, Canik, Güney, Batum</b>
27	<b>Erzurum</b>	<b>Çıldır, Kars, Bayezid, Van</b>
28	<b>Diyarbakir</b>	
29	<b>Harput</b>	<b>Arapkir, Malatya, Behisni</b>
30	Halep	Raka, <b>Antep, Kilis</b>
31	Sayda	Akka, Kudüs
32	Şam	Humus
33	Musul	
34	Bağdat	
35	Habeş	
36	Hareminebi	
37	Mısır	
38	Trablusgarp	Bingazi, Fizan
39	Tunus	

1847/48 (1264) yılına ait salnamenin izahından da Edirne eyaletinde Silivri, Girit eyaletinde Resmo livalarının oluşturulması ve Saruhan eyaletinin kaldırılarak Hüdavendigâr vilayetinde Karesi ve Ayvalık, Aydın eyaletinde Saruhan, Muğla, Sivas eyaletinde Yeniil, Trabzon eyaletinde Gümüşhane ve Ordu livalarının teşkil olunması gibi daha bazı değişiklikler yapıldığı görülmektedir.

1849 (1265) yılına ait salnameye göre, Maraş eyaletinin kaldırılarak Adana eyaletinde Karaisalı ve Maraş livalarının kurulduğu ve müteakip salnamelere nazaran ise Ankara eyaletinin kaldırılarak Kengiri ile birlikte Bozok'a liva olarak bağlandığı anlaşılmaktadır. Böylece lüzum görüldükçe mülki teşkilatta gereken değişikliklerin yapıldığı ve mevcut eyalet ve liva teşkilatında pek de istikrar bulunmadığı anlaşılmaktadır (Tönük, 1945, s. 111). Dünyadaki gelişmeler, gerek içerdeki huzursuzluklar, gerekse dış konjonktürel-jeopolitik baskılar, Osmanlı erkânını sürekli bir şeyler yapma zorunluluğu içine sokmuştur. Bu süreçte 18 Şubat 1856 tarihinde, esasında Tanzimat Fermanı'ndan çok da farklı bir açılım getirmeyen "İslahat Fermanı" ilan edilmiştir. Fermanda, ağırlıklı olarak gayrimüslimler üzerinde yoğunlaşılacağı, din-dil ayrımı gözetilmeksizin tüm tebaaya her konuda eşit davranılacağı ve özetle sorun yaşanan alanlarda reformların yapılacağı vurgulanmıştır (Ortaylı, 2000, s. 47). Ancak merkez ve taşra yönetimiyle alakalı olarak farklı ve değişik bir düzenleme yürürlüğe girmemiştir.

1842 yılından sonra idari teşkilatta yapılan düzenlemelerden biri de Sadrazam Ali Paşa ve Fuat Paşa'nın İslahat Fermanı'nda belirtilen hususların uygulanması ve kamu personeline çeki-düzen verilmesi için, 22 Eylül 1858 tarihinde, "Vülat-ı İzam Mutasarrıfîni Kiram ile Kaymakamların Vazaifini Samil Talimat" adıyla 46 maddeden oluşan bir talimat yayınlanmıştır. Birinci maddede ülkenin *eyalet, liva (elviye), kaza ve köylere (karye)* ayrıldığı belirtilmiştir. Eyaletleri valiler, müstakil sancak (mutasarrıf) ve sancakları (liva) kaymakamlar, kazaları müdürler, köyleri muhtarlar yönetecektir. Bir eyalete bağlı bulunmayan livaların da bulunabileceği ve bu livaların mülki amirlerine mutasarrıf denildiği talimat metninden anlaşılmaktadır (Kartal, 2013, s. 8). Bu düzenlemedeki yenilik, *müstakil sancak uygulamasının* yer almasıdır. Herhangi bir eyalete bağlı olmayan, doğrudan payitahta bağlı olan bu sancaklarda idareci olarak *mutasarrıflar* görev yapacaktı. Ayrıca bu düzenlemede *köylerin idarecisi muhtarlar* olarak belirlenmişti<sup>5</sup> (Çadırcı, 1970, s. 409-420).

---

<sup>5</sup> Köy ve mahallelerde yönetici olan muhtarların görev ve yetki bakımından günümüz muhtarlarıyla neredeyse hiçbir farkı yoktur.

1858 yılındaki düzenlemeden sonra taşra idaresindeki en kapsamlı değişiklik “1864 Vilayet Kanunu” ile oluşturulan yapıdır<sup>6</sup> (Seyitdanlıoğlu, 1996, s. 67-81). 7 Kasım 1864 tarihinde yürürlüğe giren ve Türk idare tarihinde, içinde ilk defa “vilayet” kelimesi geçen nizamnamedeki idari taksimata bakıldığında daha öncekilerden farklı bir kompozisyon görülmemektedir (Çadırcı, 1991, s. 252). Nizamnamenin mukaddimesinde geçen “memalik-i mahrusa-yı sahanenin kıtaat-ı müteaddidesi livaların münasebetine göre devair-i müteaddideye taksim ile her daire vilayet ismiyle yad olunacaktır” (*eyaletler kaldırılarak, yerine livalardan oluşan vilayet üniteleri kuruluyordu*) ifadesinden ülkenin öncelikle “vilayet” adı verilen idari birimlere ayrılacağı anlaşılmaktadır. Nizamname, büyük ölçüde Fransa taşra yönetim sisteminden yararlanılarak hazırlanmıştı (Gençoğlu, 2011, s. 35). Ancak burada vilayet ibaresi bugünkü ölçeğinde bir yapılanmayı değil aksine önceki eyaletlerden daha büyük coğrafi alanı ifade etmektedir (Davison, 1997, s. 168). Bunun dışında vilayetler livalara, livalar kazalara, kazalar da köy (karye) ve nahiyelere bölünmüştür. 1864 Vilayet Nizamnamesi’nin dördüncü maddesine göre her köy bir belediye sayılmıştır (Yaman, 1940, s. 163). Bu kanuna göre vilayet sistemine geçilerek idari taksimat buna göre şekillenmiştir (Kartal, 2013, s.14). 1864 Vilayet Nizamnamesine göre Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yer alan vilayetler, eyaletler (eyaleti mümtaze-voyvodalık), mülhak livalar aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 4).

**Tablo 4. 1864 Vilayet Nizamnamesi Yayınlandığında Osmanlı İmparatorlu Sınırları İçerisinde Yer Alan Yönetim Birimleri** (Tönük, 1945).

Sıra	Vilayetler	Sancaklar
1	<b>Babı zaptiye</b> <b>(İstanbul Vilayeti:</b> İstanbul Vilayeti mahiyetine haizdir. O zamanları bu gün olduğu gibi hükümet merkezinin bulunduğu vilayet için valilik mevcut değildi, valinin vazifesi babı zaptiye tarafından görülürdü	<i>İstanbul, Çekmece</i>

<sup>6</sup> 1864 yılında yürürlüğe giren vilayet kanunu “Tuna Vilayet Nizamnamesi” olarak bilinen kanundur. Pilot bölge olarak Tuna vilayetinde ilk defa uygulanmış, 1867 yılında ise ülke genelinde uygulamaya konulmuştur. Bu kanun için bkz. Düstür, Defa-i Saniye, İstanbul, Matba-i Âmire, 1282, s. 517-554. Bu nizamnamenin transkripsiyonu Mehmet Seyitdanlıoğlu tarafından yapılmıştır.

	(Tönük, 1945. s.160).	
2	<b>Ankara Vilayeti</b>	<i>Ankara, Bozok, Kayseriyye</i>
3	<b>Aydın Vilayeti</b>	<i>İzmir (vilayet merkezi), Aydın (Merkezi Güzelhisar), Saruhan (Merkezi Manisa), Menteşe (Merkezi Muğla)</i>
4	<b>Diyaribekir Vilayeti</b>	<i>Diyaribekir, Mamuretilaziz, Mardin, Siirt (Namu diğer İs'irt)</i>
5	<b>Edirne Vilayeti</b>	<i>Edirne, Tekfurdağı (Tekirdağ), Gelibolu, Filibe, İslimye,</i>
6	<b>Erzurum Vilayeti</b>	<i>Erzurum, Çıldır, Kars, Beyazıt, Maa Hakkari Van, Muş, Erzincan</i>
7	<b>Hüdavendigâr Vilayeti</b>	<i>Hüdavendigâr (vilayet merkezi Bursa), Karesi (Merkezi Baltkesir), Kocaeli (Merkezi İzmit), Karahisarı Sahip (Afyon Karahisar), Kütahya,</i>
8	<b>Kastamonu Vilayeti</b>	<i>Kastamonu, Sinop, Kengiri (Çankırı), Bolu</i>
9	<b>Konya Vilayeti</b>	<i>Konya, İçel (Merkezi Anamur), Niğde, İsparta, Teke (Merkezi Alaiye-Alanya),</i>
10	<b>Sivas Vilayeti</b>	<i>Sivas, Amasya, Karahisar-ı Şarki (Şebinkarahisar),</i>
11	<b>Trabzon Vilayeti</b>	<i>Trabzon, Canik (Merkezi Samsun), Lazistan (Merkezi Batum), Gümüşhane</i>
12	<b>Elviyei Mülhaka</b>	<i>Kozan, Payas, Urfa, Maraş, Adana</i>
13	<b>Halep Vilayeti</b>	<i>Halep Sancağı (Antakya, Kilis, Ayıntap, Kazaları)</i>
14	<b>Cezayiri Bahrisefid Vilayeti</b>	<i>Biga (Vilayet Merkezi), Sakız, Midilli, Rodos, Kıbrıs ceziresi</i>
15	<b>Tuna Vilayeti</b>	<i>Ruscuk (vilayet Merkezi), Tulça, Vidin, Sofya, Turnova, Niş, Varna</i>
16	<b>Bosna Vilayeti</b>	<i>Saray Bosna, Yenipazar, Benaluka, İzvornik, Bihke, Hersek, Travnik</i>
17	<b>İşkodra Vilayeti</b>	<i>İşkodra, Pezrin, Debre</i>
18	<b>Yanya Vilayeti</b>	<i>Yanya, Ergiri, Berat, Prezeve, Yenişehir Fener</i>
19	<b>Selanik Vilayeti</b>	<i>Selanik, Manastır, Siroz (Serez), Drama, skiip</i>
20	<b>Girit Vilayeti</b>	<i>Hanya, Kandiyе, Resmo, İsfakya, Laşit</i>
21	<b>Suriye Vilayeti</b>	<i>Şamı Şerif</i>
22	<b>Mülhak Livalar (Suriye Vilayeti)</b>	<i>Trablusşam, Hama, Havran, Beyrut, Akka, Kudüsüşeri, Belka, Cebeli Lübnan Mutasarrıflığı</i>
23	<b>Bağdat Vilayeti</b>	<i>Bağdat, Kerbela, Horasan, Delim, Amare, Hanikin, Samıra, Bedre, Divaniye, Bihre, Revanduz, Süleymaniye, Şahrizor, Musul</i>
24	<b>Hicaz Vilayeti</b>	
25	<b>Yemen Vilayeti</b>	
26	<b>Trablusgarp Vilayeti</b>	<i>Trablusgarp, Bingazi, Fizan, Cebeli Garbiye, Hams</i>
27	<b>Tunus Vilayeti</b>	
28	<b>Mısır Hidivliği</b>	
29	<b>Eyaleti Mümtaze</b>	<i>Buğdan Eyaleti, Eflak Eyaleti, Sırp Eyaleti,</i>

Tuna Vilayetinde uygulanan nizamnamenin olumlu ve başarılı sonuçlar vermesi, yeni teşkilatlanmanın imparatorluğun diğer bölgelerine de teşmil edilmesine vesile olmuştur. Nitekim 1865 yılından itibaren Rumeli’de, Anadolu’da ve Arabistan’da yeni vilayetler kurulmaya başlanmıştır. 1867 yılında çıkarılan Vilayet-i Umumiye Nizamnamesi ile yeni taşra örgütlenmesi bütün imparatorluğu kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Aslında bu nizamname, hemen hemen 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesinin aynısıydı (Karal, 1988, s. 156). Böylece 1864 Nizamnamesi, 22 Ocak 1871 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesine kadar yürürlükte kalmıştır.

1871 Nizamnamesi, idare tarihimiz açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu nizamname, çağdaş biçimde bir yerel yönetim mekanizmasının gelişmesinde, sivil bürokrasinin rolünün başkent dışındaki idari mevkilere yayılmasında ve halkın siyasi ve bürokratik süreçlere katılımının artmasında bir dönüm noktası olarak göze çarpmaktadır (Findley & Carter 1994, s. 155).

1871 Vilayet Nizamnamesi ile 1864 Vilayet Nizamnamesinde muğlak kalan noktalar aydınlatılmıştır. Nizamnamede göze çarpan bir yenilik de, idari taksimatın açık bir şekilde beşe çıkarılmasıdır. Birinci maddede *vilayetlerin livalara, livaların kazalara, kazaların nahiyelere ve nahiyelerin de köylere* ayrılacağı belirtilmiştir (Kartal, 2013, s. 14). 1871 Nizamnamesiyle Osmanlı Devleti idarî bakımdan 27 vilâyet ve 123 sancağa bölünmüştü. Rumeli’de; 10 vilayet ve 44 sancak, Anadolu’da; 16 vilayet ve 74 sancak, Afrika’da ise, 1 vilayet ve 5 sancak yeni düzene göre örgütlenmiştir (Karal, 1988, s. 158). Osmanlı devletinde bir devrim sayılacak olan, 1876 yılında yürürlüğe giren ve kısa bir süre sonra da askıya alınan ilk anayasa “Kanunu Esasi”dir. Kanuni Esasi’nin birinci maddesinde Osmanlı devletinin tüm memleketleri, bölümleri ve mümtaz eyaletleriyle bölünmez bir bütün olduğu belirtilmiştir. 12 bölümden oluşan Kanuni Esasi’nin 11. bölümünde (108-112. maddeler) vilayetler düzenlenmiştir (Kartal, 2013, s. 18). Kanun-i Esasi’nin yürürlüğe girdiği 1876 yılında merkeze bağlı vilayet ve bağlı alt birimlerden şimdiki milli sınırlarımız içerisinde yer alan vilayet ve bunlara bağlı livalar (sancak) sıralanmıştır (Sanal, 1988, s.175). Bu vilayetlerden Halep şimdiki milli sınırlarımız dışında yer almakta olup, vilayete bağlı Maraş ve Urfa sancakları sınırlarımız içerisinde bulunmaktadır (Tablo 5).

*Tablo 5. 1876 Yılında Osmanlı Devletinin Şimdiki Milli Sınırlar İçerisinde Kalan Vilayet ve Bağlı Alt Birimleri (Karal, 1988).*

Sıra	Vilayetler	Mülhak Livalar
	İstanbul (İstanbul özel bir idareye sahiptir)	
1	Adana Vilayeti	<i>Adana, Kozan, İç-il, Payas</i>
2	Ankara Vilayeti	<i>Ankara, Yozgat, Kayseriyye, Kırşehir</i>
3	Aydın Vilayeti	<i>İzmir, Aydın, Saruhan, Menteşe</i>
4	Diyanıbekir Vilayeti	<i>Diyanıbekir, Mardin, Siirt, Malatya, Mamuret-ül Aziz</i>
5	Edirne Vilayeti	<i>Edirne, Tekfurdağı (Tekirdağ), Gelibolu, Filibe (1878'de Doğu Rumeli Vilayetine ilhak edilmiştir), İslimiye</i>
6	Erzurum Vilayeti	<i>Erzurum, Erzincan, Bayezit, Muş, Van, Çıldır, Kars (1878' de Rus Çarlığı' na terkedilmiştir)</i>
7	Hüdavendigâr Vilayeti	<i>Bursa, İznik, Karasi, Karahisar, Kütahya</i>
8	Kastamonu Vilayeti	<i>Kastamonu, Bolu, Sinop, Kengiri</i>
9	Konya Vilayeti	<i>Konya, Niğde, Hamit (Isparta), Teke, Burdur</i>
10	Sivas Vilayeti	<i>Sivas, Amasya, Karahisar</i>
11	Trabzon Vilayeti	<i>Trabzon, Gümüşhane, Canik, Batum (1878' de Rus Çarlığı'na terkedilmiştir).,</i>
12	Halep Vilayeti	<i>Halep, Urfa, Maraş, Zor</i>
13	Tuna vilâyeti	<i>Ruşçuk, Varna, Vidin, Tulça, Tirnova, Sofya, Niş</i>
14	Bosna vilâyeti	<i>Bosna Saray, Izvornik, Benaluka, Travnik, Bihke, Yenipazar</i>
15	Hersek vdâyeti	<i>Mostar, Kacka</i>
16	Selanik vdâyeti	<i>Selanik, Serez, Drama</i>
17	Yanya vilayeti	<i>Yanya, Ergeri, Tırhala, Preveze, Berat</i>
18	Manastır vilâyeti	<i>Manastır, Pirzerin, Üsküp, Dobra,</i>
19	İşkodra	<i>İşkodra</i>
20	Cezayiri Bahrisefit vilâyeti	<i>Rodos, Midilli, Sakız, İstanköy, Kıbrıs</i>
21	Girit vilâyeti	<i>Hanya, Resno, Kandiya, İspakya, Taşıt</i>
22	Suriye vilâyeti	<i>Trablusşam, Hama, Beyrut, Akkâ, Kudüs, Belka, Cebah Lübnan (müstakil)</i>
23	Bağdad vilâyeti	<i>Bağdad, Musul, Şehrizer, Süleymaniye. Delim, Kerbelâ, Samira, Hankin</i>
24	Basra vilâyeti	<i>Basra, Müntefik, Necit</i>
25	Hicaz vilâyeti	<i>Mekke, Medine</i>
26	Yemen vilâyeti	<i>Sana, Hödeyde, Asir, Tor</i>
27	Trablusgarp	<i>Trablusgarp, Bingazi, Cebeli Garbiye, Fizan, Hama.</i>

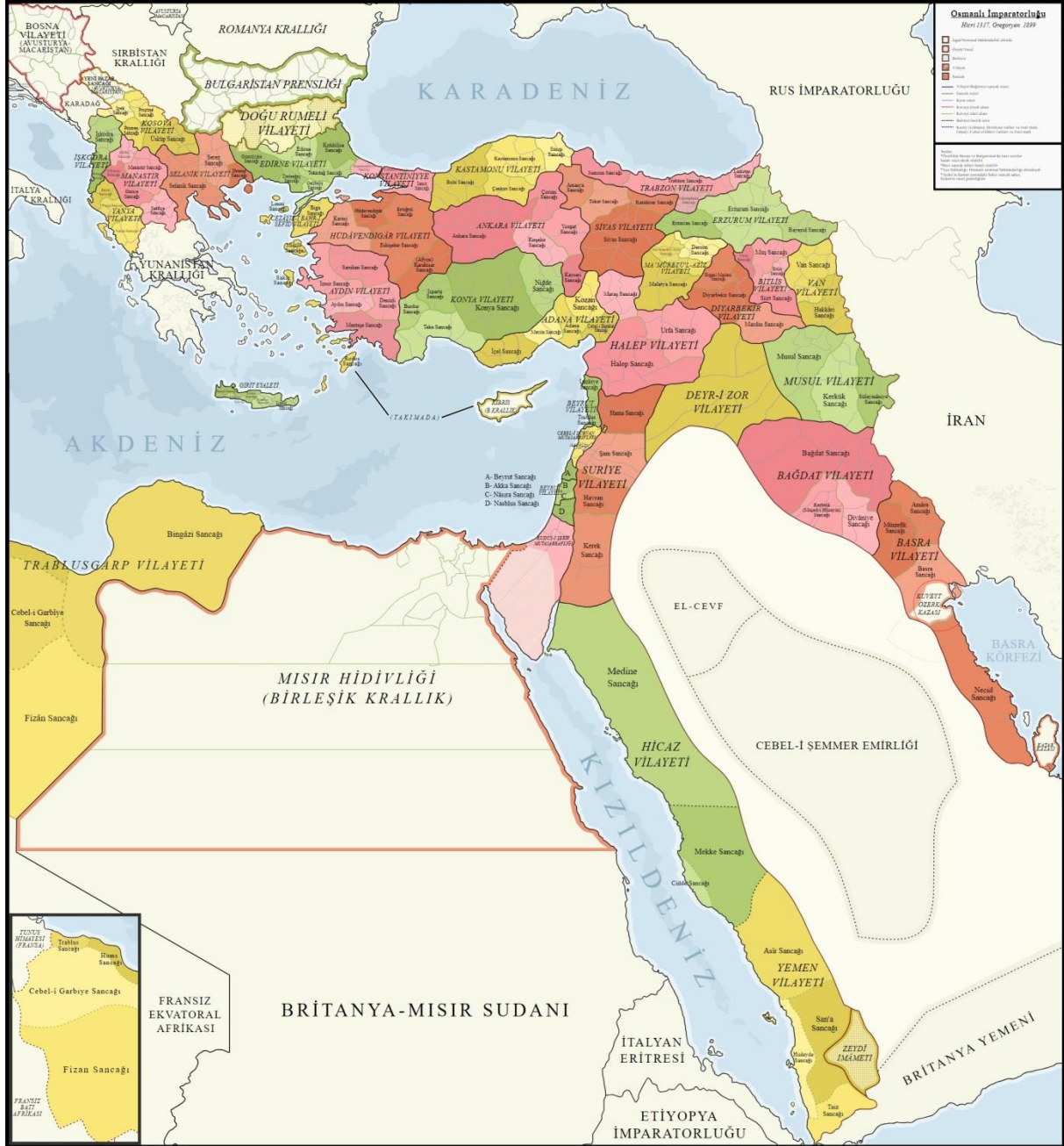
Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Avrupa'daki (Rumeli'deki) toprakları merkeze bağlı bulunmak üzere 10 vilâyet ve 44 sancak veya mutasarrıflıktan Asya'daki toprakları 15 vilâyet ve 74 sancak veya mutasarrıflıktan, Afrika'daki toprakları ise bir vilâyet ile 5 sancak veya mutasarrıflıktan ibaretti (Karal, 1988, s. 156-158). II. Abdülhamit yönetimi devraldığında yapılan ilk anayasa, tam uygulama alanı bulmadan Balkanlarda başlayan isyan hareketleri ve ardından 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı nedeniyle askıya alınmıştır. Savaş sonucunda Balkanlarda ve Kafkasya'da çok fazla toprak kaybedilmesi, askıya alındığı 1878 yılından, tekrar yürürlüğe girdiği 1908 yılları arasında bazı vilayet ve bağlı alt birimlerinin sınırlarında değişiklikler olmuştur.

Yürürlüğe girdiği 1908 yılında şimdiki milli sınırlarımız içerisinde kalan vilayet ve livalar (sancak) aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Ayrıca sınırlarımız dışında kalan Halep Vilayetinin Maraş ve Urfa livaları ile Antep kazası şimdiki milli sınırlar içerisinde (Tablo 6, Harita 1).

**Tablo 6. 1908 Yılında Osmanlı Devletinin Günümüz Milli Sınırlar İçerisinde Yer Alan Vilayetler ve Bağlı Alt Birimleri** (Karal, 2007).

Sıra	Vilayetler (15)	Mülhak Livalar (36)
	<b>İstanbul</b>	<i>İstanbul, Beyoğlu, Çatalca, Üsküdar</i>
1	<b>Adana Vilayeti</b>	<i>Adana, Kozan, İç-il, Mersin, Cebelibereket.</i>
2	<b>Ankara Vilayeti</b>	<i>Ankara, Yozgat, Kayseriyye, Kırşehir, Çorum..</i>
3	<b>Aydın Vilayeti</b>	<i>İzmir, Aydın, Saruhan, Menteşe, Denizli.,</i>
4	<b>Bitlis Vilayeti</b>	<i>Bitlis, Muş, Siirt, Genç</i>
5	<b>Diyaribekir Vilayeti</b>	<i>Diyaribekir, Mardin, Ergani.,</i>
6	<b>Edirne Vilayeti</b>	<i>Edirne, Tekirdağ, Gelibolu, Kırklareli, Gümülcine, Dedeoğlu,</i>
7	<b>Erzurum Vilayeti</b>	<i>Erzurum, Erzincan, Bayezit, Hıms</i>
8	<b>Hüdavendigâr Vilayeti</b>	<i>Bursa, Karesi, Karahisar (Afyon), Kütahya, Ertuğrul.,</i>
9	<b>Kastamonu Vilayeti</b>	<i>Kastamonu, Bolu, Sinop, Kengari.,</i>
10	<b>Konya Vilayeti</b>	<i>Konya, Niğde, Hamitabat, Teke, Burdur.,</i>
11	<b>Mamuretülaziz Vilayeti</b>	<i>Mamuretülaziz, Malatya, Dersim</i>
12	<b>Sivas Vilayeti</b>	<i>Sivas, Amasya, Karahisar-ı Şarki, Tokat.,</i>
13	<b>Trabzon Vilayeti</b>	<i>Trabzon, Gümüşhane, Canik, Lazistan</i>
15	<b>Van Vilayeti</b>	<i>Van, Hakkâri.,</i>
16	<i>Halep Vilayeti</i>	<i>Halep, Maraş, Urfa, (Antep Kazası)</i>

**Harita 1. 1908 Yılında Osmanlı İmparatorluğu Vilayet ve Sancakları**  
(Kaynak: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ottoman\\_Empire](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ottoman_Empire))



1908 yılında Kanun-i Esasi'nin il yönetimi ile ilgili bazı maddelerinin düzenlenmesi için çalışmalara başlanılmıştır. Ancak bu kez de Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine hazırlanan kanun tasarıları yasalasamamış, savaş bittikten sonra da yeni hükümet tasarımının her iki bölümünde de bazı değişiklikler yaparak (Olgun & Argun, 1949, s. 64). 13 Mart 1913 tarihinde geçici yasa biçiminde uygulamaya konulmuştur (Eyüpoğlu, 1951, s. 141-196).

13 Mart 1913 tarihinde yürürlüğe giren ve II. Meşrutiyet Dönemi'nin en önemli idari reformu olarak görülen, “İdare-i Umumiyye-i Vilayat Kanun-u Muvakkati” (vilayet



kanunu)'nda, Mülki taksimatın yer aldığı 1. maddede, 1864 Vilayet Nizamnamesi ile getirilen sistem korunmuştur. Buna göre, ülke *vilayet, liva, kaza, nahiye ve köy* olmak üzere beş kademeye ayrılmıştır (Tuncer, 2016, s. 586). Bunun yanında ilk defa 1858 yılında çıkarılan yönetmelikle yönetim birimi olan müstakil sancak uygulaması yaygın şekilde kullanılmıştır. İdari taksimatta kimi zaman bir kazanın bağlı olduğu sancak, bazen bir sancağın bağlı olduğu vilayet, kimi zamanda bir sancağın doğrudan merkeze bağlı müstakil sancak şeklinde bağlanmasıyla sık sık değişiklikler yapılmıştır. Aynı zamanda vilayetlerin merkez sancakları ve sancakların merkez kazalarının yerleri farklı gerekçelerle değiştirilmiştir (Torun, 2017, s. 85-110). 1908 yılından Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar geçen sürede imparatorluk toprakları sürekli küçülmüş ve kimi vilayetlerin kaybedilmesi nedeniyle vilayet sayıları sürekli değişmiştir (Sanal, 1998, s. 178). Birinci Dünya Savaşı sonunda topraklarının büyük bir bölümünü kaybeden Osmanlı İmparatorluğu, Mondros Ateşkes Antlaşması sonucu ordularını terhis etmek zorunda kalmış ve topraklarının paylaşıldığı Sevr Antlaşması ile Anadolu'nun ortasında küçücük bir alana sığdırılmak istenilmiştir.

Milli Kurtuluş Savaşı'nı başladığı dönemde (1919) mülki bölümler açısından İstanbul dâhil olmak üzere 15 vilayet, 17 bağımsız ve 35 mülhak liva mülki birimi bulunmaktaydı (Erdeha, 1975, s. 44), (Tablo 7, Harita 2).

**Tablo 7. Kurtuluş Savaşı Yıllarında (1919-1921) Vilayet, Mülhak Liva ve Bağımsız Livalar** (Sanal, 1988).

Sıra	Vilayetler (15)	Mülhak Livalar
1	<b>İstanbul Vilayeti</b>	<i>İstanbul, Beyoğlu, Üsküdar</i>
2	<b>Adana Vilayeti</b>	<i>Adana, Mersin, Kozan, Cebelibereket (Osmaniye)</i>
3	<b>Ankara Vilayeti</b>	<i>Ankara, Kırşehir, Çorum, Yozgat</i>
4	<b>Aydın Vilayeti</b>	<i>İzmir (vilayet merkezi), Aydın, Saruhan (Manisa), Denizli</i>
5	<b>Bitlis Vilayeti</b>	<i>Bitlis, Muş, Siirt<sup>7</sup>, Genç</i>
6	<b>Diyaribekir Vilayeti</b>	<i>Diyaribekir, Ergani, Mardin, Siverek</i>
7	<b>Edirne Vilayeti</b>	<i>Edirne, Gelibolu, Kırkkilise (Kırklareli), Tekfurdağı (Tekirdağ)</i>

<sup>7</sup> 27 sayılı Siird Sancağının Müstakil Olmasına Dair Kanun, Resmi Gazete'nin 28 Şubat 1337 (1921) tarih ve 4 sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

8	<b>Erzurum Vilayeti</b>	<i>Erzurum, Erzincan, Bayazıt (Doğubeyazıt)</i>
9	<b>Hüdavendigâr Vilayeti</b>	<i>Bursa (vilayet merkezi), Ertuğrul (Bilecik)</i>
10	<b>Kastamonu Vilayeti</b>	<i>Kastamonu, Sinop, Çankırı</i>
11	<b>Konya Vilayeti</b>	<i>Konya, İsparta, Burdur</i>
12	<b>Mamuretülaziz Vilayeti</b>	<i>Elazığ (vilayet merkezi), Malatya, Dersim (Tunceli)</i>
13	<b>Sivas Vilayeti</b>	<i>Sivas, Amasya, Tokat, Karahisar-ı Şarki (Şebinkarahisar)</i>
14	<b>Trabzon Vilayeti</b>	<i>Trabzon, Lazistan (Rize), Gümüşhane</i>
15	<b>Van Vilayeti</b>	<i>Van, Hakkâri</i>
	<b>Bağımsız Livalar</b>	<i>Niğde,</i>
		<i>Silifke (İçel),</i>
		<i>Canik (Samsun),</i>
		<i>Karahisar-ı Sahip (Afyon),</i>
		<i>Eskişehir,</i>
		<i>Kütahya</i>
		<i>Antalya,</i>
		<i>Menteşe (Muğla),</i>
		<i>Biga,</i>
		<i>Çatalca,</i>
		<i>Karesi (Balıkesir),</i>
		<i>İzmit,</i>
		<i>Bolu,</i>
		<i>Kayseri,</i>
	<i>Urfa</i>	
	<i>Maraş</i>	
	<i>Ayıntap (Gaziantep)</i>	

Harita 2. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açıldığı 1920 Yılında Ülkemizde Yer Alan Valilik ve Bağlı Sancak (Liva) Birimleri



Milli Kurtuluş Savaşının devam ettiği bu zaman içerisinde yeni meclisin bir temel yasaya acilen ihtiyacı ortaya çıkmış ve yeni meclis tarafından Teşkilat-ı Esasiye Kanunu çıkarılmıştır. 20 Ocak 1921 tarihinde yürürlüğe konulan Kanunu'nun 10. maddesinde; ihtiyaç duyulan yeni kanunların yanı sıra, idari yönetimde de düzenlemeler yapılarak Türkiye'nin coğrafi durum ve ekonomik ilişkiler açısından illere, illerin kazalara, kazaların da nahiyelere ayrılması benimsenmiştir (Parlak, 2022, s. 4). Daha önce kaza olan Zonguldak, Aksaray, Giresun ve Ordu kazaları müstakil livaya çevrilmiş, ayrıca 1918 yılında anavatana katılan ancak Mondros Antlaşması ile boşaltılan Ardahan, Artvin, Kars, Oltu ve Sürmeli (İğdır-Tuzluca) yörelerinin 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması ile tekrar anavatana katılmasıyla vilayet sayısı 74'e çıkmış. Teşkilatı Mülkiyeye Dair Kanun'a istinaden Artvin, Kars ve Ardahan'ın vilayet haline getirilerek, Sürmeli yöresi ise (İğdır ve Tuzluca (Kulp) ilçeleri) Bayazıt vilayetine bağlanmıştır<sup>8</sup> (Tablo 8 ve 9, Harita 3).

<sup>8</sup> TBMM'nin 07.07.1337 (1921) tarihli 47. birleşiminin 2. oturumuna ait tutanaklar, s. 172-173

Madde 1- Anavatana iltihak eden mahallerde Artvin, Ardahan, Kars livaları teşkil ve Iğdır ve Kulp kazaları Bayezid sancağına raptedilmiştir.

**Tablo 8. TBMM'nin Açılışı ile Cumhuriyetin İlanı Arasındaki Dönemde Mülki İdare Taksimatındaki Değişiklikler.**

Yıl	Gelişme	Mevzuat
1920	Zonguldak kazası, müstakil liva statüsüne getirildi <sup>9</sup>	BKK Kararı: 64; KT: 18.06.1920
1921	Aksaray kazası, müstakil liva statüsüne getirildi.	Kanun No: 40; RG: 21.03.1921
1921	Giresun ve Ordu kazaları, müstakil liva statüsüne getirildi.	Kanun No: 68, 69; RG: 04.04.1921
1921	Ardahan, Artvin ve Kars işgalden kurtarıldıktan sonra müstakil liva statüsüne getirildi.	Kanun No: 133; RG: 18.07.1921

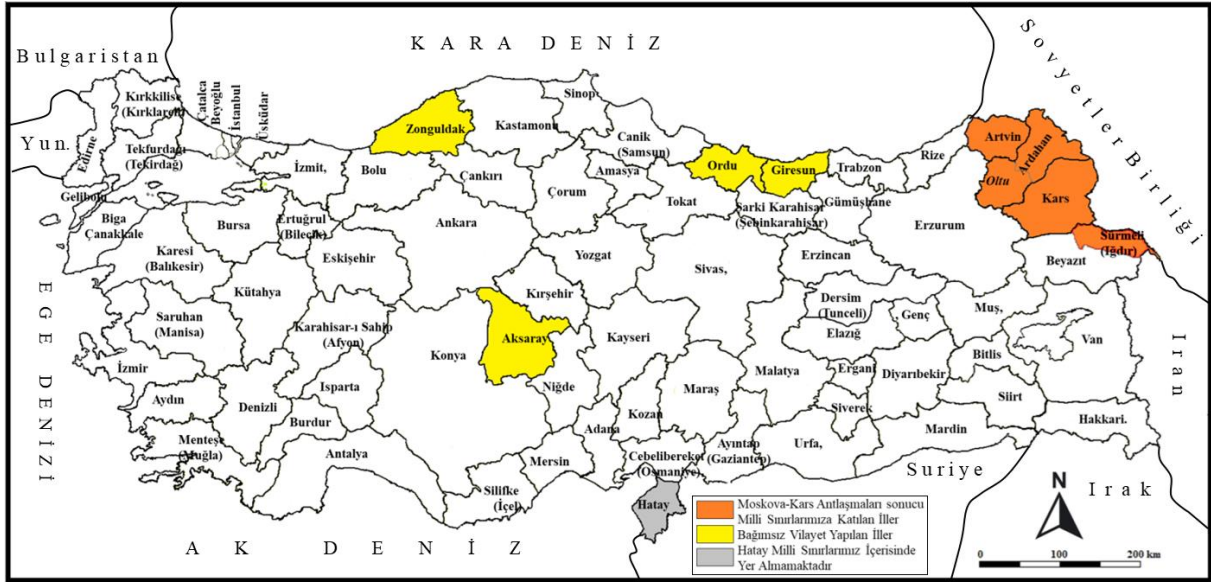
**Tablo 9. İlk Anayasanın İlanından Sonra Vilayet Sayısı (1921).**

Sıra	Vilayet	Sıra	Vilayet	Sıra	Vilayet
1	Adana	26	Ertuğrul (Bilecik)	51	Kütahya
2	Aksaray	27	Elaziz (Elazığ)	52	Lazistan (Rize)
3	Amasya	28	Erzurum	53	Malatya
4	Ankara	29	Eskişehir	54	Maraş
5	Antalya	30	Gaziantep	55	Mardin
6	Ardahan	31	Gelibolu	56	Menteşe (Muğla)
7	Artvin	32	Genç	57	Mersin
8	Aydın	33	Giresun	58	Muş
9	Bayazıt	34	Gümüşhane	59	Niğde
10	Beyoğlu	35	Hakkâri	60	Ordu
11	Biga (Çanakkale)	36	İsparta	61	Saruhan (Manisa)
12	Bitlis	37	İstanbul	62	Siirt
13	Bolu	38	İzmir	63	Silifke
14	Burdur	39	İzmit	64	Sinop
15	Bursa	40	Kangırı (Çankırı)	65	Sivas
16	Canik (Samsun)	41	Karahisar-ı Sahip (Afyonkarahisar)	66	Siverek
17	Cebelibereket (Osmaniye)	42	Karahisar-ı Şarki (Şebinkarahisar)	67	Tekirdağ
18	Çatalca	43	Karesi (Balıkesir)	68	Tokat
19	Çorum	44	Kars	69	Trabzon

<sup>9</sup> TBMM Dönemi'nde kazaların mülhak liva yerine doğrudan müstakil liva yapıldıkları gözlemlenmektedir. Bunlardan ilki meclisin açılmasından kısa bir süre sonra 18.06.1920'de alınan 64 Nolu Karar'la kurulan Zonguldak livasıdır.

20	Denizli	45	Kastamonu	70	Urfa
21	Dersim (Tunceli)	46	Kayseri	71	Üsküdar
22	Diyarbakir	47	Kırklareli	72	Van
23	Edirne	48	Kırşehir	73	Yozgat
24	Erzincan	49	Konya	74	Zonguldak
25	Ergani	50	Kozan		

Harita 3. 1920-1921 Yılları Arasında Türkiye'deki Vilayetler



Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun yürürlükte olduğu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi II. Dönem seçimlerinin yapıldığı 23 Temmuz 1923 tarihindeki il sayısı 74'dür (Sanal, 1998, s.180; Ayrıca bkz. TBMM Albümü, 2010, s. 79-122). 1921 Anayasası'nda yapılan düzenlemeyle, il valileri Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından atanmış ve onun taşradaki temsilcisi durumuna getirilmişlerdir. Keza, livaların da ortadan kaldırılması öngörülmüş, nahiyeler ise köy birlikleri haline getirilmek suretiyle tüzel kişiliğe kavuşturulmuştur. Ancak, livaların fiilen ortadan kaldırılması 1924 yılında yürürlüğe giren Anayasa ile gerçekleştirilebilmiştir (İçişleri Bakanlığı, İI Genel Yönetimi, 1972, s. 26-27).

20 Nisan 1924 tarihinde yürürlüğe konulan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 89, 90 ve 91. maddelerinde, genel yönetimin mülki açıdan coğrafi durum ve ekonomik ilişkilere göre; illere, illerin ilçelere ve ilçelerin de nahiyelere ayrılacağı belirtilmiştir (1924 Teşkilât-ı Esâsiyye Kanûnu, 2024). Ayrıca, illerin yetki genişliği ve görev ayrımı ilkelerine göre yönetileceği

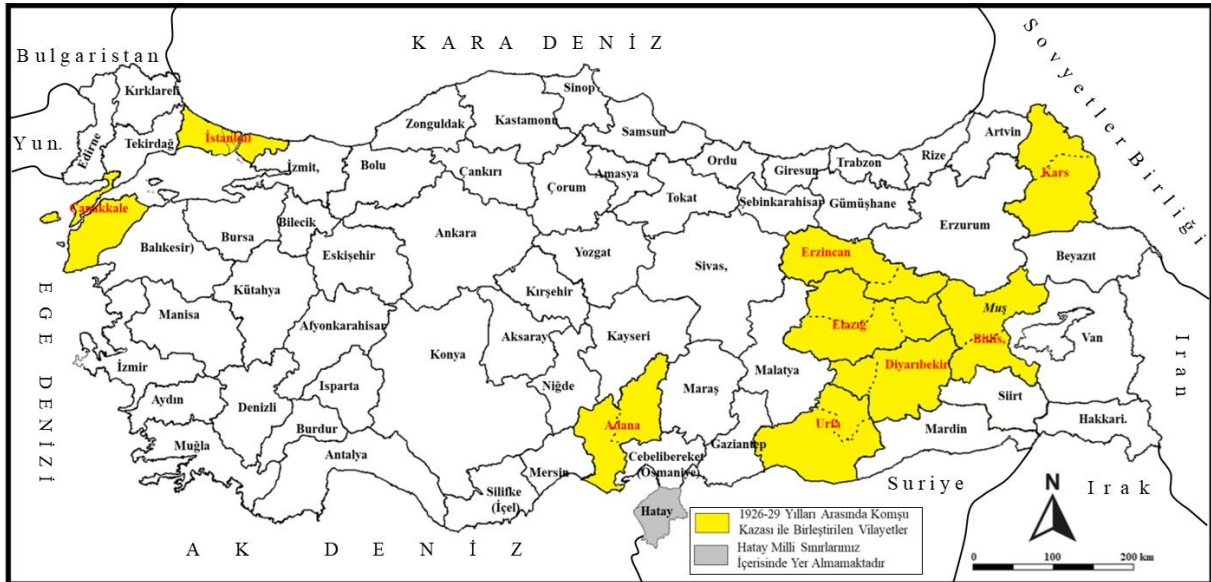
hükme bağlanmıştır. İllerin kurulması açısından bu anayasada benimsenen ölçütler 1921 Anayasasındaki ölçütlerle aynıdır.

1924 Anayasası'nın yürürlüğe girdiği tarihten 1933 yılına kadar geçen süre içerisinde, il taksimatında yapılan düzenlemeler sonucu; *Ardahan, Beyoğlu, Çatalca, Dersim, Ergani, Gelibolu, Genç, Kozan Muş, Siverek ve Üsküdar*, illeri ilçeye dönüştürüldüklerinden il sayısı 63 olmuştur<sup>10</sup> (Tablo 10, Harita 4).

*Tablo 10. 1926-1929 Yılları Arasında Kazaya Dönüştürülen Vilayetler*

Yıl	Gelişme	Mevzuat	İl Sayısı
1926	Ardahan, Beyoğlu, Çatalca, Ergani, Gelibolu, Genç, Kozan, Muş, Siverek, Tunceli ve Üsküdar illeri; ilçeye dönüştürüldü. Bayazıt ilçeye dönüştürülerek onun ilçesi Ağrı (Karaköse) il statüsüne yükseltilmiştir.	Kanun No: 877; RG: 26.06.1926 BKK No: 4395; KT: 24.11.1926	63
1929	Bitlis ili, ilçeye dönüştürüldü. Muş ilçesi, il statüsüne yükseltilmiştir.	Kanun No: 1509; RG: 11.06.1929	63

*Harita 4. 1926-1929 Yılları Arasında Türkiye'deki Vilayet Değişimi*



<sup>10</sup> 877 sayılı Teşkilatı Mülkiye Kanunu 26 Mayıs 1926 tarihinde kabul edilerek Resmi Gazete'nin 26.06.1926 tarih ve 404 sayılı nüshasında yayımlanıp yürürlüğe girmiştir.

TBMM'nin III. Dönem seçimlerinin yapıldığı 2 Eylül 1927 ve IV. Dönem seçimlerinin yapıldığı 4 Mayıs 1931 tarihlerindeki il sayılarında herhangi bir değişiklik yapılmamış ve il sayısı 63 olarak kalmıştır (Çoker, 1995, s.11-22), (Tablo 11).

*Tablo 11. 1927-1931 Yılları Arasında Türkiye'deki Vilayet Sayılarını Gösteren Tablo.*

Sıra	Vilayet	Sıra	Vilayet	Sıra	Vilayet
1	<i>Adana</i>	22	<i>Edirne</i>	43	<i>Malatya</i>
2	<i>Afyonkarahisar</i>	23	<i>Elâziz (Elazığ)</i>	44	<i>Manisa</i>
3	<i>Amasya</i>	24	<i>Erzincan</i>	45	<i>Maraş</i>
4	<i>Ankara</i>	25	<i>Erzurum</i>	46	<i>Mardin</i>
5	<i>Aksaray</i>	26	<i>Eskişehir</i>	47	<i>Mersin</i>
6	<i>Antalya</i>	27	<i>Gaziantep</i>	48	<i>Muğla</i>
7	<i>Artvin</i>	28	<i>Giresun</i>	49	<i>Niğde</i>
8	<i>Aydın</i>	29	<i>Gümüşhane</i>	50	<i>Ordu</i>
9	<i>Balıkesir</i>	30	<i>Hakkâri</i>	51	<i>Rize</i>
10	<i>Bayazıt</i>	31	<i>İsparta</i>	52	<i>Samsun</i>
11	<i>Bilecik</i>	32	<i>İçel</i>	53	<i>Siirt</i>
12	<i>Bitlis</i>	33	<i>İstanbul</i>	54	<i>Sinop</i>
13	<i>Bolu</i>	34	<i>İzmir</i>	55	<i>Sivas</i>
14	<i>Burdur</i>	35	<i>Kars</i>	56	<i>Şebinkarahisar</i>
15	<i>Bursa</i>	36	<i>Kastamonu</i>	57	<i>Tekirdağ</i>
16	<i>Cebelibereket (Osmaniye)</i>	37	<i>Kayseri</i>	58	<i>Tokat</i>
17	<i>Çanakkale</i>	38	<i>Kırklareli</i>	59	<i>Trabzon</i>
18	<i>Çankırı</i>	39	<i>Kırşehir</i>	60	<i>Urfa</i>
19	<i>Çorum,</i>	40	<i>Kocaeli</i>	61	<i>Van</i>
20	<i>Denizli</i>	41	<i>Konya</i>	62	<i>Yozgat</i>
21	<i>Diyarbakir</i>	42	<i>Kütahya</i>	63	<i>Zonguldak</i>

20.05.1933 yılında yürürlüğe konulan 2197 sayılı “Bazı vilâyetlerin ilgası ve bazılarının birleştirilmesi hakkında kanun” ile *Aksaray*, *Cebelibereket (Osmaniye)*, *Şebinkarahisar* ve *Hakkâri*'nin ilçeye dönüştürüldüğü, *Mersin* ve *Silifke* illerinin birleştirilerek *İçel* ilinin, *Rize* ve *Artvin* illerinin birleştirilerek *Çoruh* ilinin kurulduğu görülmektedir (Resmi Gazete, 27 Mayıs 1933). Bu düzenlemeler sonucunda Türkiye’de il sayısı 57’ye inmiştir. Meclise sunulan yasa tasarısının genel gerekçeleri söz konusu illerin ilçeye dönüştürülmesi ve bazı illerin birleştirilerek tek il haline getirilmesi ile ilişkin değerlendirme Başbakanlık Muameleat



Müdürlüğü'nün 20.03.1933 tarih ve 6/761 sayılı yazısı ekinde TBMM Başkanlığı'na sunulmuştur (Tablo 12, Harita 5).

Tablo 12. 1933 Yılında Vilayet Sayısında Meydana Gelen Değişiklikler.

Yıl	Gelişme	Mevzuat	İl Sayısı
1933	Aksaray, Hakkâri, Osmaniye ve Şebinkarahisar illeri; ilçeye dönüştürüldü. Artvin ve Rize illeri merkezi Rize olacak şekilde Çoruh, İçel ve Mersin illeri de merkezi Mersin olacak şekilde İçel adıyla birleştirildi.	Kanun No: 2197; Resmi Gazetenin 27.05.1933 sayılı nüshası.	57

Harita 5. 1933 Yılında Vilayet Sayı ve Sınırlarında Meydana Gelen Değişiklikler



Atatürk, 01 Kasım 1935'de TBMM beşinci dönem, birinci toplantı yılını açarken yaptığı bir konuşmada, "iç idare teşkilatımızı, yurdun doğu bölgelerinden başlayarak genişletmek ihtiyacını duymaktayız. Yeniden iki genel müfettişlik ve yeniden bazı vilayetlerin kurulması da lüzumlu görülmektedir. Bu arada Dersim Bölgesi'nde de esaslı bir ıslahat programının tatbiki de düşünülmüştür." demektedir (Unan, 1997, s.179). Nitekim Atatürk'ün bu düşüncesi nedeniyle 25 Aralık 1935 tarih ve 2884 sayılı Tunceli Vilayetinin idaresi Hakkında Kanun, 2 Ocak 1936 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.<sup>11</sup> Esasen 2884

<sup>11</sup> Resmi Gazete, 02.01.1936 tarih ve 3195 sayılı nüsha. Toplam 38 madde olan bu kanunun yürürlük süresi, çeşitli tarihlere çıkarılan 3 maddelik kanunlarla uzatılmış, 1936 yılından başlamak suretiyle en son olarak 25 Aralık 1945 tarih ve 4809 sayılı Kanun'un verdiği yetkiyle 1946 yılına kadar söz konusu uygulama sürdürülmüştür.



sayılı bu Kanun, Tunceli vilayetinin kurulmasına ilişkin 2885 sayılı Kanun'dan önce çıkarılmıştır. Nitekim 2885 sayılı Kanun'un genel gerekçesine bakıldığında, Tunceli vilayeti ile ilgili herhangi bir gerekçenin bulunmadığı görülmektedir<sup>12</sup>.

1936 yılında, 2885 sayılı Yasa ile *Artvin, Hakkâri, Bitlis, Bingöl ve Tunceli* il haline getirilerek, il sayısı 62'ye çıkarılmıştır<sup>13</sup>. Bu yasa tasarısının genel gerekçesinde Tunceli ilinin kuruluşuna dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Geriye kalan dört ilin kurulmasının genel anlamdaki gerekçesi, Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü'nün TBMM Başkanlığı'na hitaben düzenlediği 20.11.1935 tarih ve 6/3411 sayılı yazısında açıklanmaktadır.

1939 yılında, Hatay'ın anavatana katılımı ve 7 Temmuz 1939 tarih ve 3711 sayılı yasayla il yapılması sonucunda il sayısı 63 olmuştur. Hatay ilinin kurulmasında temel etken bölgedeki asayiş sorunudur. İlin kurulmasına ilişkin yasa tasarısının genel gerekçesi, Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü'nün 29.06.1939 tarih ve 6/3459 sayılı yazısı ile açıklanmıştır (Tablo 13, Harita 6).

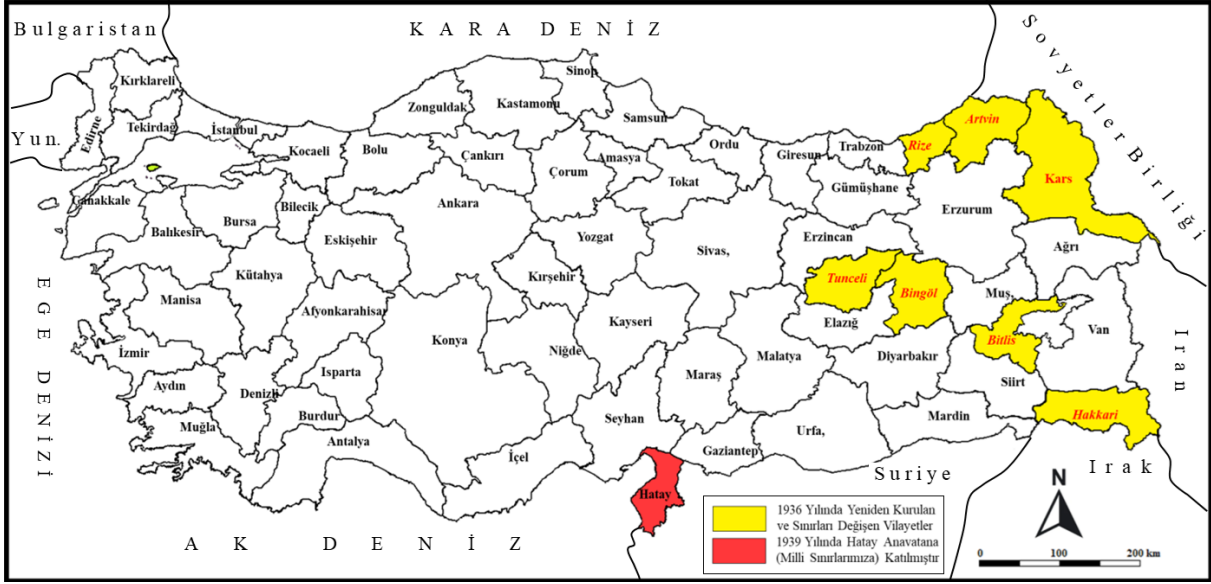
**Tablo 13. 1936-1939 Yılları Arasında Vilayet Sayılarında Meydana Gelen Değişiklikler.**

Yıl	Gelişme	Mevzuat	İl Sayısı
1936	Artvin, Hakkâri, Bingöl, Bitlis ve Tunceli ilçeleri; il statüsüne yükseltildi.	Kanun No: 2885; RG: 04.01.1936	62
1939	Hatay anavatana katıldı ve il statüsüne yükseltildi.	Kanun No: 3711; RG: 11.07.1939 63	63

<sup>12</sup> Bu Yasa ile ilgili tasan ve genel gerekçesi Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü'nün 20.11.1935 tarih ve 6/3411 sayılı yazısı ile TBMM Başkanlığı'na gönderilmiştir. Bkz. Yeniden 4 vilayet, 13 kaza kurulmasına ve bu teşkilat dolayısıyla bazı kazaların bağılıklarının değiştirilmesine ve ayrıca yeniden 17 merkez kaymakamlığı ihdasına ve Dâhiliye vekâleti kadro cetvelleri ile bütçesinde tadilat icrasına dair kanun layihası ve Dâhiliye ve Bütçe Encümenleri mazbataları (1/342), sıra sayısı: 57.

<sup>13</sup> Resmi Gazete, 04.01.1936 tarih ve 3197 sayılı nüsha. Yeniden Dokuz Kaza ve Beş Vilayet Teşkiline ve Bunlarla Otuziki Nahiyeye Ait Kadrolar Hakkında Kanun.

Harita 6. 1936-1939 Yıllarında Vilayet Sayı ve Sınırlarında Meydana Gelen Değişikler



10 Ocak 1945 tarihinde çıkarılan 4695 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanununun sadeleştirilmesi hakkında kanunla Anayasa'nın dili sadeleştirilmiş ve Vilayet adı İl, Kaza adı İlçe ve Nahiye adı Bucak olarak değiştirilmiştir.<sup>14</sup> Hatay'ın 1939'da Anavatana katılmasından 1953 yılına kadar geçen yaklaşık 14 yıllık sürede il sayısında herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Bunun temel nedeni İkinci Dünya Savaşı'dır. Savaş sonrası ise iki kutuplu dünya düzenine doğru gidilmesi diğer etkenler arasında sayılabilir. Sovyetler Birliği'nin tehdit ve toprak talepleri, Türkiye'nin 1952'de NATO'ya girmesi ile sonuçlanmıştır. Öte yandan Kore Savaşı'nın başlaması, çok partili seçimlere gidilmesi gibi birçok faktörler rol oynamaktadır. 1950 yılında yapılan genel seçimler sonucu Türkiye'de iktidar değişikliği yaşanmış, Cumhurbaşkanı ve hükümet değişmiştir. Yeni hükümet artık yeni bir dünya düzeninde yönetimi devralarak dışta ve içte önemli politik değişikliklere gitmiştir.

9 Temmuz 1953 tarih ve 6129 sayılı yasa ile Uşak'ın il yapılması sonucunda il sayısı 64'e yükselmiştir.<sup>15</sup>

<sup>14</sup> Teşkilat-ı Esasiye Kanununun Sadeleştirilmesi Hakkında Kanun, Bk. TBMM ZC, Devre VII, C. 15, İçtima 2, 10 Ocak 1945, s. 53-54.

<sup>15</sup> Yeniden Bir Vilayet ve Dört Kaza Kurulması Hakkında Kanun, Resmi Gazete'nin 15.07.1953 tarih ve 8458 sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.

14.06.1954 tarih ve 6418 sayılı yasa ile *Adıyaman*<sup>16</sup>, 14.06.1954 tarih ve 6419 sayılı yasa ile *Sakarya*<sup>17</sup> illerinin teşkili, 30.06.1954 tarih ve 6429 sayılı yasa ile de *Kırşehir* il merkezinin ilçeye dönüştürülmesi ve *Nevşehir* ilçesinin il merkezi ve il adının Nevşehir olarak değiştirilmesi nedeniyle<sup>18</sup> il sayısı 66'ya çıkarılmıştır.

12 Haziran 1957 yılında kabul edilen 7001 sayılı Yasa ile *Kırşehir*'in<sup>19</sup> yeniden il yapılmasıyla, il sayısı 67 olmuş ve 1989 yılına kadar bu sayı korunmuştur (Tablo 14, Harita 7).

**Tablo 14. 1953-1954 Yılları Arasında Yeni Kurulan İller.**

Yıl	Gelişme	Mevzuat	İl Sayısı
1953	Uşak ilçesi, il statüsüne yükseltildi.	Kanun No: 6129; RG: 15.07.1953	64
1954	Adıyaman ve Adapazarı (Sakarya) ilçeleri, il statüsüne yükseltildi. Kırşehir ili, ilçeye dönüştürüldü ve Nevşehir ilçesi, il statüsüne yükseltildi.	Kanun No: 6418-9; RG: 22.06.1954 Kanun No: 6429; RG: 07.07.1954	66

**Harita 7. 1953-1954 Yılları Arasında İl Sayı ve Sınırlarında Meydana Gelen Değişikler**



<sup>16</sup> Malatya Vilayetine Bağlı Adıyaman Kazasında Adıyaman Adıyla Yeniden Bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun 14.06.1954 tarihinde kabul edilmiş ve Resmi Gazetenin 22.06.1954 tarih 8735 sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.

<sup>17</sup> Kocaeli Vilayetine Bağlı Adapazarı Kazasında Sakarya Adıyla Yeniden Bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun 14.06.1954 tarihinde kabul edilmiş ve Resmi Gazetenin 22.06.1954 tarih, 8735 sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.

<sup>18</sup> Kırşehir Vilayetine Bağlı Kırşehir Kazasında Nevşehir Adıyla Yeniden Bir Vilayet Kurulmasına Dair Kanun 30.06.1954 tarihinde kabul edilmiş ve Resmi Gazetenin 07.07.1954 tarih, 8748 sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.

<sup>19</sup> Resmi Gazete, 19 Haziran 1957 tarih ve 9637 sayılı nüsha, Nevşehir Vilayetine bağlı Kırşehir Kazasında (Kırşehir) adıyla yeniden bir vilayet kurulması hakkında Kanun, s. 1-2.

1961 Anayasa'nın 115. maddesinde, mülki idare bölümlerinin oluşturulması açısından içerikleri belirsiz üç ölçüte yer verilmiştir. Bu madde hükmüne göre; Türkiye'nin merkezi idarenin kuruluşu bakımından coğrafya durumuna, ekonomik koşullara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre illere, illerin de diğer kademeli bölümlere ayrılacağı belirtilmiş, ancak 1989 yılına kadar yeni il kurulmamıştır (Harita 8).

*Harita 8. 1955-1989 Yılları Arasında Türkiye'deki İller*



1961 Anayasası'nda illerin düzenlenmesi açısından getirilen hükümler 1982 Anayasası'nda da aynen benimsenmiştir.

1982 Anayasası'nın 123. maddesinde; idarenin kuruluş ve görevleriyle bir bütün olduğu ve kanunla düzenleneceği, idarenin kuruluş ve görevlerinin merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanacağı, kamu tüzel kişiliğinin ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulacağı, belirtilmiştir. 1961 Anayasasının 115.maddesi 1982 Anayasasında 126. Madde olarak yer almıştır.

Benzer bir hüküm de 1984 yılında yürürlüğe giren 3046 sayılı Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında Kanun'un 17/e maddesinde yer almaktadır<sup>20</sup>. Madde hükmüne göre; bölge, il ve ilçe kuruluşları görev ve hizmet alanlarının sosyal, ekonomik özelliklerine, nüfus ve coğrafi duruma ve hizmetlerin niteliklerine ve ihtiyaca göre, farklı tip ve statüde

<sup>20</sup> 3046 sayılı Yasa; 1982 Anayasası'nın 113. Maddesine istinaden çıkarılan Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında 174 ve 202 sayılı KHK'lerin değiştirilmesi amacıyla, 09.10.1984 tarih ve 18540 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.

kurulabilecek ve bunlara farklı yetkiler verilebilecektir. Halen bazı değişikliklerle yürürlükte olan bu anayasa döneminde il sayısı 67' den 81'e çıkarılmıştır.

İlk adım olarak 1989 yılında 3578 sayılı Yasa ile Aksaray, Bayburt, Karaman ve Kırıkkale il statüsüne yükseltilmiş ve il sayısı 71 olmuştur<sup>21</sup>. İkinci olarak 1990 yılında 3647 sayılı yasa ile Batman ve Şırnak'ın il statüsüne yükseltildiği görülmektedir. Böylece sayı 73'e yükseltilmiştir<sup>22</sup>. 1991 yılında ise 3760 sayılı yasa ile Bartın il statüsüne yükseltilerek sayı 74'e ulaşmıştır<sup>23</sup>, 1992 yılında da 3806 sayılı yasa ile Ardahan ve Iğdır il statüsüne yükseltilerek sayı 76'ya yükselmiştir<sup>24</sup>. 1995 yılında 550 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Karabük, Kilis ve Yalova il statüsüne yükseltilerek il sayısı 79'a<sup>25</sup>, 1996 yılında 4200 sayılı yasa ile Osmaniye il statüsüne yükseltilerek sayı 80'e <sup>26</sup>, 1999 yılında 584 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Düzce il statüsüne yükseltilerek sayı 81'e çıkarılmıştır<sup>27</sup> (Tablo 15, Harita 9).

**Tablo 15. 1989-1999 Yılları Arasında Yeni Kurulan İller.**

Yıl	Gelişme	Mevzuat	İl Sayısı
1989	Aksaray, Bayburt, Karaman ve Kırıkkale ilçeleri, il statüsüne getirildi.	Kanun No: 3578; RG: 21.06.1989	71
1990	Batman ve Şırnak ilçeleri, il statüsüne getirildi.	Kanun No: 3647; RG: 18.05.1990	73
1991	Bartın ilçesi, il statüsüne getirildi.	Kanun No: 3760; RG: 07.09.1991	74
1992	Ardahan ve Iğdır ilçeleri, il statüsüne getirildi.	Kanun No: 3806; RG: 03.06.1992	76
1995	Karabük, Kilis ve Yalova ilçeleri, il statüsüne getirildi.	KHK No: 550; RG: 06.06.1995	79

<sup>21</sup> Dört İl ve Beş İlçe Kurulması Hakkında Kanun 15.06.1989 tarihinde kabul edilmiş ve Resmi Gazetenin 21.06.1989 tarih, 20202 sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.

<sup>22</sup> İki İl ile Beş İlçe Kurulması ve 190 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun 16.05.1990 tarihinde kabul edilmiş ve Resmi Gazetenin 18.05.1990 tarih, 20522 Mükerrer sayısında yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.

<sup>23</sup> Bartın ilinin Kurulması Hakkında Kanun 28.08.1991 tarihinde kabul edilmiş ve Resmi Gazetenin 08.09.1991 tarih, 20984 sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.

<sup>24</sup> Onüç İlçe ve İki İl Kurulması Hakkında Kanun 27.05.1992 tarihinde kabul edilmiş ve Resmi Gazete'nin 03.06.1992 tarih, 21247 mükerrer sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.

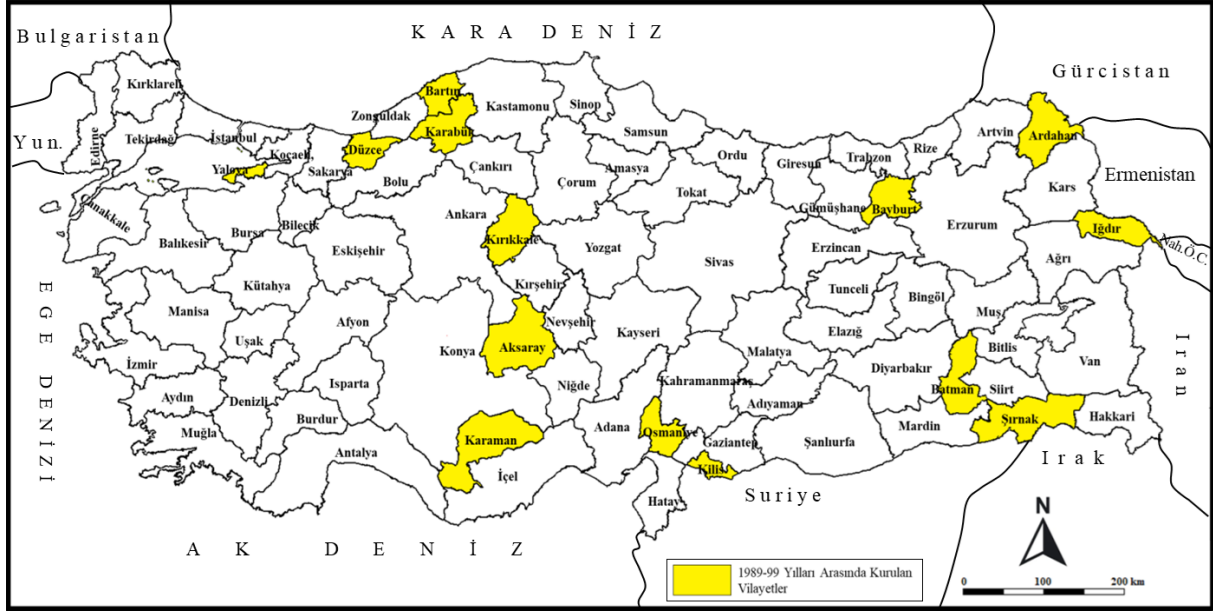
<sup>25</sup> Sekiz İlçe ve Üç İl Kurulması ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname 03.06.1995 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiş ve Resmi Gazetenin 06.06.1995 tarih, 22305 sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.

<sup>26</sup> Üç İlçe ve Bir İl Kurulması ile 190 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun 24.10.1996 tarihinde kabul edilmiş ve Resmi Gazetenin 28.10.1996 tarih, 22801 sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.

<sup>27</sup> Bir İl ve İki İlçe Kurulması ve 190 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname 03.12.1999 tarihinde kabul edilmiş ve Resmi Gazetenin 01.12.1999 tarih, 23901 sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.

1996	Osmaniye ilçesi, il statüsüne getirildi.	Kanun No: 4200; RG: 28.10.1996	80
1999	Düzce ilçesi, il statüsüne getirildi.	KHK No: 584; RG: 09.12.1999	81

*Harita 9. 1989-1999 Yılları Arasında Türkiye’de Yeni Kurulan İller.*



1999 yılında Düzce'nin il olmasından sonra 2024 yılına kadar yeni bir il kurulmamıştır. Ancak il olmak için sıra bekleyen birçok ilçe merkezi bulunmaktadır. 14 Mayıs 2023 Genel Seçimleri ve 31 Mart 2024 Mahalli İdareler seçimlerinde Türkiye’de il sayısının 100’e çıkarılması konusu birçok siyasi parti tarafından gündeme getirilmiştir.

### **Sonuç**

Türkiye’de İl (Vilayet) ve İl’den küçük idari birimlerin teşkili Osmanlı devletinin ilk dönemlerine kadar uzanır. 19. yüzyılın başlarından itibaren Tanzimat ve İslahât ile düzenlemeler idari taksimata da yansımıştır. 1876’da ilk anayasa (Teşkilatı Esasi) ilan edilmesi ve savaşlar sonucu kaybedilen topraklar, yeni düzenlemeleri zorunlu hale getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanması ve varlığını korumasının zor görüldüğü bir dönemde Anadolu’da başlayan Milli Mücadele hareketi ile bir taraftan vatanın işgalden kurtarılması ve bağımsızlık mücadelesi verilirken diğer taraftan da idari taksimat ve mülki teşkilatlanmayı düzenlemeye yönelik önemli çalışmalar yapılmıştır. TBMM Hükümeti’nin kurulmasından sonra Osmanlı vilayet sisteminin bir parçası olan mülhak livalar kaldırılarak, müstakil hale getirilmiştir. Yapılan bu düzenlemelerle, birçok yeni kaza

kurulurken, birçoğu da kaldırılmıştır. Böylece idari taksimatında bazı değişiklikler yapılmıştır. Oluşan bu yeni idari yapı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin mülki ve idari yapısının temelini oluşturmuştur. Bununla birlikte coğrafi konum, nüfus ve ekonomik gelişmişlik düzeyi dikkate alındığında, halen il statüsünde olup gerekli kriterleri sağlamayan, bunun yanında ilçe statüsünde olup il olma kriterlerini sağlayan birçok idari birimin olduğu da bir gerçektir.

### **Kaynaklar**

- Apan, A. (2014). *Türkiye'de Mülki İdare: Tarihsel Gelişimi ve İşlevsel Dönüşümü*, [Yayımlanmamış Doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Bolat, C. (2000). *Redif Askeri Teşkilatı (1836-1876)* [Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi.
- Çadırcı, M. (1963). Anadolu'da Redif Askeri Teşkilâtının kuruluşu. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8, 14 (Mayıs 1963), 63-75.
- Çadırcı, M. (1970). Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir İnceleme. *Bellekten*, 34, (135), 409-420.
- Çadırcı, M. (1997). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Çolak, Ç. & Çolak, D. (2023). Türkiye Cumhuriyeti Mülki İdare Tarihinde İlçeye Dönüştürülen İller, *CTAD*, 19, 37 (Bahar 2023), 1-35.
- Çoker, F. (1995). *Türk Parlamento Tarihi (1919-1923)*. (C. I). TBMM Vakfı Yayını.
- Davison, R. H. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform*. (1. C). (Çev. O. Akınbay). Papirüs Yayınları.
- Seyitdanlıoğlu M. (1996). Yerel Yönetim Metinleri III; Tuna Vilayet Nizamnamesi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 5, ( 2), 67-81.
- Erdeha, K. (1975). *Millî Mücadelede Vilayetler ve Valiler*. Remzi Kitabevi.
- Eyüpoğlu, M. S. (1951). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Geçen Devre Ait İl İdaresi ve Teşkilat Kanunları, İdare-i umumiye-i Vilayet Nizamnamesi. *Türk İdare Dergisi*, 211, Temmuz-Ağustos, 141-196.
- Findley, Carter V. (1994). *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform: Babıali (1789- 1922)*. (Çev. L. Boyacı - İ. Akyol). İz yayıncılık.
- Gençoğlu, M. (2011). 1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (1), 29-50.

- Görel, İ. H. (1945). Memleketimizde Vilayet İdaresi Tarihine Bir Bakış. *İdare Dergisi*, 173 (Mart-Nisan), 149-174.
- Göyünç, N. (1999). Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilâtı (Tanzimat'a Kadar). *Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları*, 77-78.
- Şahin, İ. (2003). *XV ve XVI. Yüzyılda Osmanlı Taşra Teşkilatı XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*. Ensar Neşriyat.
- İçişleri Bakanlığı, *İl Genel Yönetimi*. (1972). (C.I). İç-Düzen Yayın.
- İnalçık, H. (1968). Sened-i ittifak ve Hatt-ı Hümayunu. *Belleten*, 28, (112), 603-622.
- Kalabalık, H. (1999). Türkiye'de Alan (Taşra) Yönetimi. *Türk İdare Dergisi*, 425. 61-104.
- Karal, E. Z. (2007). *Osmanlı Tarihi, Islahat Fermanı Devri (1856-1861)*, (VI). (7.b.).T.T.K. Basımevi.
- Karal, E. Z. (1988). *Osmanlı Tarihi, Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*. (VII). (4.b). T.T.K. Basımevi.
- Karasu, K. (2015). *İdarenin Mülkle Bağının Kurulması: Mülkileşme. 1864 Vilayet Nizamnamesi*. Tural, E.- Çapar, S. (Ed.). Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Kartal, N. (2013). Tanzimat'tan Cumhuriyete Osmanlı'da Mülki İdare. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 4 (1),
- Kaya Kılıç, S. (1995). *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye'de İl Yönetimi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Kılıç, O. (2002). Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilâtı: Beylerbeylikler/Eyaletler, Kaptanlıklar, Voyvodalıklar, Meliklikler (1362-1799). İçinde. *Türkler*, (C. 9, ss. ? Yeni Türkiye Yayınları.
- Çadırcı, M. (1970). Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir İnceleme. *Belleten*, 35/135, 409-420.
- Olgun, İ. & Argun, D. (1949). *İl İdaresi Kanunu (5442)*. Yeni Matbaa.
- Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840 -1880)*. Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Ortaylı, İ. (2008). *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*. (2. b.). Cedit Neşriyat.
- Özcan, A. (2002). *Lala Şahin Paşa*. İçinde. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 27, ss. ?). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özçağlar, A. (2005). Türkiye'de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3 (1), 1-25.



- Öztürk, N. K. (1992). Federalizm ve Türkiye. *Amme İdaresi Dergisi*, 25, (4), ?.
- Sanal, R. (1988). Tarihi Gelişimi İçerisinde Türk Anayasalarında Genel Yönetimin Taşra Örgütüne İlişkin Düzenlemeler ve Yönetim Desenindeki Değişmeler. *Atatürk Yolu Dergisi*, 6, (22), 173-200.
- Sencer, M. (1984). Tanzimat'a Kadar Osmanlı Yönetim Sistemi. *Amme İdaresi Dergisi*, 17, (2), 22-44.
- Sümer, G. Ç. (2020). Türkiye'de Kentleşme Politikası Olarak Mülki İdarileşme. *Türk İdare Dergisi*, 490, 269-294.
- TBMM'nin 07.07.1337 (1921) tarihli 47. birleşiminin 2. oturumuna ait tutanaklar.
- TBMM Albümü*, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1 (1920 - 2010) TBMM Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Birinci Basım: Nisan 2010, 79-122.
- Teşkilât-ı Esasiye Kanunu*, 2024, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>
- Teşkilat-ı Esasiye Kanununun Sadeleştirilmesi Hakkında Kanun*, Bk. TBMM ZC, Devre VII, C. 15, İçtima 2, 10 Ocak 1945, s. 53-54.
- Torun, S. F. (2017). Son Dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun İdari Taksimatı. *TİDSAD*, 4, (14, Aralık), 85-110.
- Tönük, V. (1945). *Türkiye'de İdare Teşkilatının Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durumu*. Kanaat Matbaası.
- TURAN, Ş. (1961). XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İdari Taksimatı (H. 1041/M. 1631-32 Tarihli Bir İdari Taksimat Defteri). *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 1961 Yayın Yıllığı, Yayın, 26, 32, Mart 1979, 201-232.
- Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe Sözlük*, (C. 1). Yayın
- Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe Sözlük*, (C. 2). YAYIN EVİ?
- Unan, N. (1997). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. (C.1). Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Türk İnkılap Tarihi Yayınları.
- Ünal, M. A. (2007). *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*. Fakülte Kitapevi.
- Yaman, T. M. (1940). *Osmanlı İmparatorluğu Mülki İdaresinde Avrupalılaştırma Hakkında Bir Kalem Tecrübesi*. Cumhuriyet Matbaası.
- Tuncer, S. (2016). *II. Meşrutiyet Döneminde Bir İdari Reform: 1913 İdare-İ Umumiye-i Vilâyât Kanun-ı Muvakkatı*, Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri, (Ed. Fethi Gedikli). (C. 1). Yayın.

(28 Şubat 1337). (1921). *Resmi Gazete*, tarih ve 4 sayılı nüsha.

Resmi Gazete, 26.06.1926 tarih ve 404 sayılı nüsha.

Resmi Gazete, 27.05.1933 tarih ve 2411 sayılı nüsha.

Resmi Gazete, 02.01.1936 tarih ve 3195 sayılı nüsha.

Resmi Gazete, 04.01.1936 tarih ve 3197 sayılı nüsha.

Resmi Gazete, 11.07.1939 tarih ve 4255 sayılı nüsha.

Resmi Gazete, 15.07.1953 tarih ve 8458 sayılı nüsha.

Resmi Gazete, 22.06.1954 tarih ve 8735 sayılı nüsha.

Resmi Gazete- 07.07.1954 tarih ve 8748 sayılı nüsha.

Resmi Gazete, 19.06.1957 tarih ve 9637 sayılı nüsha.

Resmi Gazete, 09.10.1984 tarih ve 18540 sayılı nüsha.

Resmi Gazete, 21.06.1989 tarih ve 20202 sayılı nüsha.

Resmi Gazete, 18.05.1990 tarih ve 20522 sayılı nüsha.

Resmi Gazete, 08.09.1991 tarih ve 20984 sayılı nüsha.

Resmi Gazete, 03.06.1992 tarih ve 21247 sayılı nüsha.

Resmi Gazete, 06.06.1995 tarih ve 22305 sayılı nüsha.

Resmi Gazete, 28.10.1996 tarih ve 22801 sayılı nüsha.

Resmi Gazete, 01.12.1999 tarih ve 23901 sayılı nüsha.

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ottoman\\_Empire\\_Administrative\\_Divisions-tr.svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ottoman_Empire_Administrative_Divisions-tr.svg)